

ISSN 1992-1179=Magallat gami'at kirkuk.Al-dirasat al-insaniyyat

مجلة جامعة كركوك

الدراسات الإنسانية

مجلة علمية محكمة
تصدر عن جامعة كركوك
كركوك / العراق

المجلد ١٢ العدد ٢ السنة ٢٠١٧

العنوان البريدي

العراق / كركوك / جامعة كركوك

صندوق البريد : ٢٢٨١ و الرمز البريدي ، ٥٢٠٠١

E. mail : journal_kirkukuniversity@yahoo.com

گۆڤارى زانكۆى كەركوك بۆ تويژىنەو مرقاىە تىببەكان

گۆڤارىكى زانستى تۆكمەيە
لە لاىەن زانكۆى كەركوكەو دەردە چىت
كەركوك / مىراق

بەرگى 12 ژمارە 2 سانى 2017

ناونىشانى پۇستەيى

مىراق / كەركوك / زانكۆى كەركوك

سندوقى پۇستە : ۲۲۸۱ شىنماى پۇستەيى ، ۵۲۰۰۱

E. mail : journal_kirkukuniversity@yahoo.com

هيئة تحرير المجلة

رئيس التحرير	أ.د. كريم نجم خضر
مدير التحرير	أ.م.د. صباح موسى علي
عضواً	أ.م.د. زين العابدين علي صفر
عضواً	أ.م.د. هادي صالح رمضان
عضواً	أ.م.د. علي خليل علي
عضواً	أ.م.د. عبد الرحمن محمد محمود
عضواً	د. وسام احمد عبد الله
عضواً	أ.م. فلام صلاح الدين مصطفى

التنسيق الفني والطباعة

دانا تحسين عبد الرحمن

الهيئة الاستشارية

جامعة صلاح الدين - كلية الآداب

أ.د. خليل علي مراد

جامعة السليمانية - كلية اللغات

أ.د. فائق مصطفى

جامعة بغداد - كلية الآداب

أ.د. فليح كريم الركابي

جامعة كركوك - كلية التربية

أ.د. توفيق إبراهيم صالح

جامعة الكوفة - كلية القانون

أ.د. حسين عودة

جامعة دهوك -

أ.د. عبد الغتنام علي يحيى البوتاني

مركز الدراسات والوثائق الكوردية

تعليمات النشر

- * تهدف المجلة إلى نشر البحوث العلمية الرصينة ذات المستوى المتميز والتي لم يسبق نشرها في مختلف حقول المعرفة.
- * يقدم الباحث ثلاث نسخ من بحثه على ورق A4 إضافة إلى قرص (CD).
- * يجب أن لا يزيد عدد صفحات البحث عن (٢٥) عشرين صفحة وإذا زادت ستقطع من البحث مبلغ قدره ألف دينار عن كل صفحة.
- * يتوسط عنوان البحث لصفحة الأولى . ويكون اسم الباحث على الجهة اليسرى العليا من الصفحة الأولى للبحث . و إذا كان البحث لشخصين يكتب الاسم التالي على الجهة اليمنى العليا مع كتابة للقب العلمي و الجامعة والكلية .
- * يتوجب تقديم خلاصة باللغة العربية والإنكليزية لكل بحث و بحدود (١٥٠-٢٠٠) كلمة بوضوح فيها الهدف من البحث، والنتائج و التوصيات .
- * يكون طبع الصور والمخططات و الجداول بلوراني منفصلة وتعطى أرقام منفصلة يشار إليها ويحدد موضعها في متن البحث .

* منهجية العنمية المنبوعة

أ - التقيم : يرسل الى مقيمين اثنين لدهما داخل العنسة والأخر خارج العنسة وبسرية نامة وضمن الإختصاص .

ب - النشر : تنشر البحوث حسب الأقدمية وبما يوازن بين الإختصاصات .

* التخصصات العلمية . ان العنلة باسم عنلة ءامعة كركوك للدراسات الانسانية لذلك تنشر فقط البحوث الانسانية .

• اللغة للمعدة : اللغة العربية هي اللغة المعتمدة في العنلة وثلغات الأخرى مثل الانكليزية و الكوردية والتركية وحسب الإختصاص .

• تكتب المصادر و القوائم في نهاية البحث وحسب ترتيب الحروف الابجدية العربية

* الحقوق القانونية والعنمية للباحثين

١- ينشر البحث باسم الباحث ويزود بمسكن من البحث .

٢- للباحث الحق في تقيم بحوثه للترقية العلمية او الاشارة فيها في بحوث اخرى

• العدة الزمنية بين تقديم البحث وقبول البحث للنشر

١- ثلاثة اشهر اذا كانت نتيجة التقيم ايجابية او سلبية كلاهما .

٢- في حالة تأخر الاجابة بعد شهر ولحد للتأكيد .

٣- في حالة رفض اعذار اهد للمقيمين بعد العدة الى سنة اشهر .

• اجور النشر

١- حامل لقب استاذ (١٠٠.٠٠٠) مئة الف دينار

٢- حامل لقب استاذ مساعد (٧٥.٠٠٠) خمسة وسبعون الف دينار

٣- حامل لقب المدرس فما دون (٦٠.٠٠٠) ستون الف دينار

المحتويات

ت	عنوان البحث	الصفحة
١	نشانه واتايي و پراگماتييه كان له زماني كورديدا پ ي د. سهياح موسا مهال ماهوستان واتاسازي بهشي كوردي كوليژي پيرومردني زانكزي كركوك	١٥-١
٢	تحالف الحلفاء في مقابل نول للتحلفاء تليف عيدالله بن فراهيم بن حسن المعروف بالمحجوب العكي للميرغني (ت ١٢٠٧هـ) دراسة وتحقيق د. كلبران سعاده عهالله جامعة گرميان / كلية التربية	٧٥-١٥
٣	واقع التنمية السياحية في إقليم كردستان ونتائجها الاقتصادية م. منور احمد رسول م. نياز عبد العزيز خطيب جامعة صلاح الدين - كلية الآداب	١١١-٧٦
٤	باب فتح نون المثنى في : فتح المولى في شرح شواهد الشريف بن يعلى لعبد الكريم بن محمد الفكون (ت ١٠٧٣هـ) دراسة و تحقيق م.م. مهسون عمر حسن الدليمي مديرية تربية كركوك	١٥٢-١١٢

ت	عنوان البحث	الصفحة
٥	الغذاء خلق الحيوان من ذوات الحُفِّ والحلْفَر في كتب الفِرْقِ - دراسة دلالية - م. دكتور صلاح الدين سليم محمد جامعة الموصل / كلية العلوم السياسية	١٥٣-١٩١
٦	مستهمي برميل له زمانى كوردنيا م. د. شوكار عمر خلر م. ي. ساقار كمال واحد زانكوى سوران زانكوى سەلاحەددین	١٩٢-٢١٧
٧	حماية حقوق الإنسان في ضوء حديث حجة التوداع وللمادة الثالثة من الاعلان العالمي لحقوق الإنسان أ. د. جواد فكي علي أ. م. د. ساهدة عبد القاسم محمد جامعة كويبة / كلية العلوم الإنسانية والاجتماعية / قسم الفنون	٢١٨-٢٦٩
٨	ريانيزم له رومانى (هه ئىكشان بەرمو ئۆتكە) دا م. د. كەيفى ئەحمەد زانكوى كۆيە / فەكەتسى پەرورەدە	٢٧٠-٣٠٠
٩	المتنبّة ودورها في تشريع الاحكام تجملات نموذجاً الدكتور صباح سنقر سعيد جامعة الطليطانية	٣٠١-٣٢٩
١٠	ناسايشى هرزى ته دواتگهى ئيسلامه وه د. ناسح كريم عبدالله زانكوى هه له بجه / كۆلئيش پەرورەدە و ئاسته مروفايه بته كان	٣٣٠-٣٥٧

سیستمی برائیل له زمانی کوردییا

م. ی. سلکەر کمال واحد

زانکۆی سه‌لا هه‌ددین

م. ی. هاوکار عمر خنر

زانکۆی سۆران

تاریخ استلام بیهت: ١٦ / ١ / ٢٠١٧

تاریخ نشر بیهت: ١٩ / ٢ / ٢٠١٧

پێشه‌کی:

برائیل سیستمیکی نووسین و خوێندنه‌وه‌ی تایبته‌ ته‌ به‌ که‌مبێن و نه‌بێنایێن. که‌ ده‌توانێ له‌ هه‌مۆی هه‌ستی ده‌ست ئێنانه‌وه‌ له‌م سیستمه‌دا به‌ ئاسانه‌ترین شێوه‌ بنووسێ و به‌خوێنته‌وه‌. به‌دیی نه‌وه‌ی بێنوسته‌بان به‌ یارمه‌تی که‌سانی تر هه‌بێت. له‌ زینگی نه‌م سیستمه‌وه‌ ده‌توانێ وه‌ك هه‌ر که‌سیکی ئه‌ممانی بۆژانه‌ کاروباری خۆیان له‌ پاره‌ جیاوازیکانی ژمان به‌م شێوه‌ نه‌ له‌وه‌بێه‌ جێ به‌جێ بکه‌ن. ئه‌مه‌ش بوو به‌ بۆشایی ژمان بۆ نه‌م ده‌سته‌ تایبته‌ ته‌ی کۆمه‌ڵ. تاوه‌كو ئێستا به‌ شێوه‌یه‌کی زانستی بوو له‌ نزیك هه‌یج توێژینه‌وه‌یه‌ك ده‌رباره‌ی نه‌م سیستمه‌ له‌ زمانی کوردییا له‌ نه‌جێم نه‌دراوه‌. هه‌روه‌ها نه‌م سیستمه‌ له‌ تاو زمانه‌که‌ماندا ئۆپیه‌ به‌ به‌راورد به‌ میژووی نه‌م سیستمه‌ له‌ جیه‌ماندا. بۆیه‌ هه‌م به‌بە‌تیکێ تا‌زییه‌ بۆ زمانی کوردی و هه‌م هه‌یج کلێك له‌ زمانی کوردی ده‌رباره‌ی نه‌ نه‌جام نه‌دراوه‌ له‌ کاتی که‌دا نه‌م له‌ ئه‌شو بۆیه‌ بۆته‌ هه‌ وه‌تی قێربوون و لێرکوتنی ژماریه‌کی زۆری هه‌وڵه‌بێشی خاوه‌ن بێناوێستی تایبته‌ و به‌ره‌نامه‌ی سه‌رده‌م بابه‌ته‌کانی خوێندنی په‌یمانگه‌کانی بو‌ناکی و رۆشنامه‌یه‌ له‌ کوردستان. ئه‌مانه‌ج له‌م ئیکۆلێته‌وه‌یه‌ ئه‌مانه‌ن و خسته‌ بۆی سیستمی برائیل له‌ زمانی کوردییا. بۆ گه‌یشتن به‌م ئه‌مانه‌چه‌ش په‌یره‌وی رێناری اوسفی شیکاری مان کردوه‌. بۆ وه‌لاسی پریمیاریه‌کانی شیمان ده‌رباره‌ی نه‌م به‌بە‌ته‌ سه‌رده‌می په‌یمانگه‌ی بو‌ناکی ئابیه‌بێشی هه‌ولێرمان کردوه‌ ئه‌وه‌رۆکی توێژینه‌وه‌که‌: نه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ له‌ پێشه‌کی و دوو به‌ش بیکه‌تاوه‌ به‌م شێوه‌یه‌ی خواره‌وه‌:

به‌شی یه‌که‌م: نه‌م ئه‌وه‌ی ئه‌مانه‌ له‌ خۆ ده‌گرت، ئه‌وه‌یه‌ ته‌بیه‌ته‌کان. سیستمی برائیل، خه‌ندی برائیل. هه‌یمانگانی سیستمی برائیل له‌ زمانی کوردییا، خه‌ڵه‌به‌نه‌ی و هه‌یما و ژماره‌ی برائیل له‌ زمانی کوردییا. به‌شی دووهم: به‌س له‌ ئه‌بیه‌ته‌ نه‌تیه‌یه‌کانی سیستمی برائیل، گرتگی سیستمی برائیل، کورتجێ له‌ سیستمی برائیل له‌ زمانی کوردییا، هه‌مکات. له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی که‌ بێگه‌ی کورتجێ ته‌ سیستمی برائیل له‌ زمانی کوردییا نیه‌. به‌لام به‌هۆی بوونی وه‌ك به‌بە‌تیکێ دیار له‌ ده‌قیای برائیلدا خه‌ستمانه‌ بوو و ته‌گه‌ڵ نه‌و ئه‌سته‌ی له‌ زمانی ئه‌مانه‌دا که‌ به‌ نه‌هه‌وری که‌ون ئه‌سراوه‌ به‌راوردمان کردوه‌.

له‌ کۆتایی نه‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا پوخته‌ی نه‌و نه‌ نه‌مانه‌ی که‌ بێگه‌یشتووین له‌گه‌ڵ سه‌رچاوه‌کان و کورتجێ به‌سه‌که‌ به‌ زمانی ئێنگلیزی خراونه‌ته‌ بوو

بەشی یەكەم

١-٦: نووسینه تایبەتەکان:

نوسین شیوەکانی نوامەریکی ئەمەرو ئەوە هەنگاوەکی بریوەتی بۆ گەشتن بوو بەو نامانجەکی کە هەموو کەسێک بەناسی بێتوانی بەنووسین و بھۆننیتەوه. بە نامانجەکی گەشت و سەرکەوتووێبوو ئەگەر ئەوەشما پێویستی زیان وایکرد مەرۆف ئە دەوای ئەم قۆتاغە بە دەوای نووسینکدا بگەڕیت ئە بھاریان هەموو کەسێک ئەتوانی بەناسی بھۆننیتەوه. ئەو جۆرە نووسینەش تایبەت بوو بە گروپ و چەن و لایەنیکی دیارکراو بە هێمای تایبەت ئەمەزە بۆ پێتەکانی کراوە جیواز ئە ئەلفوبیەکانی تر. کە هەبوو. ئەم شیوە تایبەتەکی نووسین بە هێما مێژوویەکی کۆنی هەیە و بەگەڕیتەوه بۆ سەردەمی ئیمپراتۆریەتی رۆم. بەمەبەستی گەڕی سەربازێکی سویدی ئی. وەرگراوە ^{١١} ئە شیوازە تایبەتەکانی نووسینی گروپە جیوازەکان. ئەو گروپانەکی کە بە سیستمی وێنەیی یان ھەر سیستمیکی تر یە هێمای تایبەت شتەکانیان ئۆمەردا کرد و دەھۆننیتەوه ئەم سیستمەش سیستمی برایل بەر لەوەی تایبەت بکرتی بە کەم ئەندامان ئەم جۆرە سیستمەمانە بوو. سیستمی تایبەت زۆرجار ئە مێژوودا. بەرچاو دەگەوێت بەمەبەستی گەڕی ئەنێی ئە بووی سیاسی و سەربازێ. ئەمەش بە تاکتیک تاسراوە شیوازی نووسینەکان زۆر جۆری هەیە. هەندیک ئەوانەش کورتنوسی، خێرا نوسی بەمەبەستی بازرگانی و ئەکاری دادگایی. برایل، نیشانە، نیشانەکانی جادویی (فالھێ و نوشتەکار، . . .) ئێنێش ئامێرە پێتەکان. ئێنێش چەنگ و گۆدی سیاسی ^{١٢} کەواتە نووسینی تایبەت ئەو هێمایانەن کە لە لایەن گروپێکی تایبەتەوه دەھۆننیت و دەھۆننیتەوه، دجەنە شۆننگرەویدەگیش بۆ ئەو هێمای نووسینەکی ئە زمانی ناسایی و زمانی جەستە بەکار دەھۆننیت.

یەکیک ئە شیوازەکانی نووسینی تایبەت ئەلفو بێن خاوەن پێناویستی تایبەتە، کە یەکیک ئە هەستەکان ایھێن یان بێستی یان ئەدەستداوە و ناتوانن بێنن یان بێستن - پێنوستیان بەوه هەیە ئە پوانگەبەکی تایبەتەوه وێنەکی دەنگی - پێت - یان یو ئەدەبکرت ئەمەش جیوازە ئەو سیستمەکی کە مەرۆفی ناسایی ئە فێرکردن و ھۆننیتەوه بەکاری دەھینیت. بۆ ئەوە سیستمی برایل، ئەو کە ساندەکی کە پوونانگی چاویان ئەدەست داوە بە ھەر ھۆکارێک ئایینەبوون -- زگمەک یان ئەوانەکی سەرەتا ناسایی بوونە دواتر بە ھۆکارێک ئە ھۆکارەکانی ئە خۆشی یان ھەر پووداویک گۆنرێبوون - ئەشوان بەھۆی ھەستی دەست ئینانەوه بھۆننیتەوه و پێنوسن. ئەسەرەتادا زۆر کەس ئەو باوەرمانە بوون. کە فێربوون و فێرکردن لای کەم ئەندامانی بێناایی انبێن و کەمبێن. شتیکی ئەستەم بەلام ئەم بۆچووونە ئە لایەن (لوئیس بریل - Louis Braille) ی قەرەمەسی ئیکسکیتراو سیستمیکی ئوپی ئەلفو بێنی داھینا. بەدریزایی مێژوو زۆر ھوونرا بۆ ئەو مەبەستی کە نابینایان فێری ھۆننیتەوه و نووسن بکرین، ئەمەش بە ڕێگای جیواز و بە شیوازی تایبەت ئە بەمانگاکانە، بەلام ئەو سەرکەوتنەیان بەدەست ئەھیناوە ئەگەشتن بەو نامانجەکی کە نابینا بێتوانی بە ناسایی و بەبێ یارمەتی بھۆننیت و بھۆننیت تاسیستەمی برایل ھاتە ئاراوە

«هو كساته‌ی كه باورینان وایه كه بؤچی سیستمی برایل سرکهوتوو بووه. به‌لام ریگاكاتی تر سرکهوتوو نه‌بوون. نه‌وه دهگه‌ریخته‌وه بؤ نه‌وه دیزاینه‌ی كه ینكه‌هاته‌ی خاله‌ی سیستمی برایل هه‌یه‌تی. كه نه‌خشی خاله‌كاتی نزیك كیشراون. نه‌هش بؤ نه‌وه‌ی به‌ ناسانی و به‌ په‌نجه‌یه‌ك فؤلیه‌ه‌كان باسارینه‌وه. هه‌روه‌ها نه‌م هه‌مایانه‌ به‌ چاوش ده‌خویندینه‌وه»^{١٦}. نه‌وه تاییه‌ته‌ندیه‌ش له‌ شیوازی نووسینه‌ تاییه‌ته‌كاتی تردا نابینریت.

١-٢: سیستمی برایل:

نه‌لغو یئی برایل یان نه‌وه هه‌مایانه‌ی نابینایان بؤ خوینتن و نووسین له‌ هه‌موو بوورمكاتی وئرمیی. زانستی. هونری. ته‌ككه‌لوژیا به‌ سه‌ریه‌خوینی به‌بی‌ هاوگاری به‌كارینه‌هیتن. نه‌وه هه‌یما نه‌لقوبینه‌یه‌ به‌ریش بوون له‌ په‌یریوئگی ناسان. كه شفش خالی تیندا به‌كارهات په‌بوونی بؤشایه‌كی بچوت له‌ فیزوئیکادا. به‌م شفش خاله‌ و به‌ دانانی جیوازی نه‌م خالانه‌ نه‌ هه‌مان بؤشاییدا. توهنی چه‌له‌ كۆمه‌له‌ی جیوازی بوست بكا و هه‌موو كۆمه‌له‌كان نامازبوون بؤ پیته‌كاتی زمانی له‌رتسی و ته‌نانه‌ت نه‌م كۆمه‌لانه‌ هه‌ندیک له‌ نیشانه‌كاتی خاله‌ه‌ندیی له‌ عؤ گرتبوو^{١٧}. دوآتر نه‌م په‌یره‌وه‌ په‌ری پینراو بوو به‌ر سیستمه‌ قیركاریه‌ی له‌ هه‌موو بوورمكاتی خویندنه‌وه و نووسینی نابینایان له‌ هه‌موو جیه‌البا به‌كاره‌ه‌نریت نه‌م سیستمه‌ كۆمه‌لنیک پیناسه‌ی بؤ كراوه. له‌ خواروه‌ هه‌ندیکیان ده‌خه‌ینتروو:

- نووسینی برایل: نه‌مرازه‌كه‌ بؤ نه‌هه‌نایان تا به‌تواض زمانی نووسراو به‌خوینتته‌وه. نه‌م نه‌مرازه‌ به‌ته‌واوه‌تی له‌ چه‌ند خه‌نیه‌كی خالی به‌مرزبووه‌ه‌ پینك هاتوووه. نه‌وه خاله‌ به‌مرزانه‌ نوینه‌رایه‌تی پیته‌كان. ژمارمگان و نیشانه‌ی خاله‌ه‌ندی دمكهن له‌گه‌ل نیشانه‌ جیوازه‌كاتی تری زمان. كه‌ كه‌سی نه‌هه‌یما به‌هؤی هه‌ستی ده‌ست لیدان له‌ نه‌جه‌ شووی خال و تاوه‌رۆكی نووسراو به‌ پیتی برایل ده‌خوینتته‌وه^{١٨}.

نووسینی برایل ١ پورتیه‌ له‌ كۆمه‌لنیک خال له‌ ژماره‌ یه‌كه‌وه‌ تا ژماره‌ شش نه‌م خالانه‌ش به‌شیوی خاله‌ به‌م جوړه‌ پینكه‌توووه. س‌ خالی له‌سه‌ریه‌ك واكه‌ به‌ بریژی و دوو خالیش به‌ پالی^{١٩}.

- نووسینی برایل: ریگه‌ه‌كی به‌رکه‌وتنه‌ به‌هه‌ه‌ستی خویندنه‌وه و نووسین بؤ كه‌مانی نه‌هه‌یما^{٢٠}.

- نووسینی برایل: ریگه‌ی به‌رکه‌وتنی ده‌سته‌ بؤ خویندنه‌وه و نووسینی كه‌سی نه‌هه‌یما. كه‌ له‌ لایهن لوین براینه‌وه‌ گه‌شهی پینرا^{٢١}.

بهم بنیه یومان پرونده هیئت و ده :

- ١- برایل سیستمه میکه بو نایینقا که ده توائیت به هوی هستی دست لیدانهوه بخوئندنهوه
- ٢- نهلف و بن ی برایل سیستمه میکی خالی به رزه. جگه نه هستی دست لیدان به هوی بینینشموه و مردگریت، واته، هموو که سیک چوساخ و نایینقا ده توائن به کاری بهینن.
- ٣- نهو نهلف و بن یه نه شمش خال نه خاندیه کلا و به دوو بلره بووتنه و بیان به شیوازی جیا جیا ده توائیت سیستمه میکی نه اووی به مزی بو هموو هونیه کان، هینماکان، نیشانه کان و ژماره نه گشت بواره جیاوازه کانی نووسن به کار بهینریت
- ٤- برایل به هوی چانگردنهوه له سدر کاشهز هینما دگریت.
- ٥- سیستمه برایل جیاوازه له سیستمه نهلف و بن ی نسانیه نه بدش بو نهوه دگریت نهوه که نهه سیستمه ده توائیت سود نه هه روهو نه نسانیه دست و چاو بیوئرت به ده به هستی خوئندنهوهی. به لام نهوه بو سیستمه نه لفو بن ی نسانیه دروست نییه. چونکه نه لیا ده توائرت سود نه چو و مردگریت

٣-١: خالهی برایل:

هه خاندیه کی برایل نه چوار لایه کی بهووک ینک هاتوو به شیویهک که هه خاندیهک شدش خال نه بو دگریت. به شیوی دوو هیل سوتوی و سن هیل یانی. نه هه هیلکی سوتوی سن خالی به رزه هیه و نه هه هیلکی پانی نوو خالی به رزه هیه. نهه خاله به رزه به شیوی ژماره دیارگراوه به به به هستی ناسانگردنی فیریونی نهه سیستمه، بهه شیویه: له لای چه پ ١، ٢، ٣ و له لای راست ١، ٢، ٣ به هوی نهو شیوه ینکاته یی تواتراوه (١٦١ هینمای جیاوازه ینک بهینریت) نهه سیستمه هه خاندیهک دهیننه نیشانه یک و هموو نهو نیشانه نش نهو ینکاته یی ته اوو ده کن له نه لفو بن ی نهه سیستمه ده.

شیوی ینکاته یی خالهی نووسن له سیستمه برایل شیویه کی گشتی جیهانی و مردگریت و بهه شیویه ناسانگردنی:

١	٤
٢	٥
٣	٦

هه خاندیه کی برایل له ریگی خوئندنهوهی نهه ژمارانهوه هینماکان ١ پته کان ١ ینک بهینریت. نهه هینمایانه له هموو زمانه کان به یک شیوازه و له چه پهوه بو راسته و مردگریت. قه باره ی خالهی برایل به گوئرتی په تجمی مروفه دانراوه. مرژی و پالی و نیوان خال کانی قه باره ی خالهی برایل و شمان بو دوزینی که نه بدش له لایمن کتبه خالهی کونگرینس ینگری کراره. بهه شیویه یه :

دورى نیوان خالەکان لە بەرزى (0.02) ، ئینجە بە نزیكى 0.5)mm وە لە پانى (0.1) ئینجە کە دىکاتە (2.5) mm. هەرەھا قەبارەى خالەکان بە گشتى بە درۆژەى خانەکان (0.15) ئینجە دىکاتە (3.75) mm. وە بە پانایى (0.2) ئینجە دىکاتە (5.0)mm¹¹. ئەم سیستەمە گشتگیرە هەموو لایەتەکانى نووسىنى ناسەى پرکرتۆتەمە کە سەرچەم بابەتە جیوازەکانى نووسىن دەگرێتەووە لەوانەش بابەتى وێژەى، بڕگارى، زانستى، تەکنەلۆجى میوزیک و پزىشى¹¹. ئەم شایەتەندەندەکانەى واکەرە بێتە سیستەمىکى پێشکەوتوو بەشپۆمەیک گەشە پگاتە، کە لەمەلومەدىکى کەمەا تەوانى بە هەموو جیهانەا بڵاوبێتەووە و بێتە سیستەمىکى رووناکى بۆ ناچینەکان .

٤-٤: ھێماکانى سیستەمى براىل لە زمانى کوردیدا:

لەلغو ى براىل لە پتەزەتى ئۆرژینالى فەرهەسىدا ١٣٧ خالە بوو. ئەوانیش بریتیبووون لە قۆنیمانەکان و هەندیک نیشانەى خالەتەنى¹². لە کوردیشنا ژمارەى قۆنیمەکانى نوسىنى براىل (٣٤)^{١٢} قۆنیمە لەگەڵ ژمارەى نیشانەى تەرى خالەتەنى و ژمارەى بڕگارى پێک دێت. کەواتە، ژمارەى خانەکانى براىل یەکسان تەبىت بە ژمارەى قۆنیمەکانى زمان. واتە ئەگەر ئەموى ھەر خانەىدەک یۆ قۆنیمەیک ھەرژمار کراو، ئەگەر ئەمەشدا ھەندیک لە نیشانەکانى خالەندیش خانەى تەبىتەى بۆ دانراو، ئەمەش بۆتە جیوازى ژمارەى خانە و قۆنیم لە زمانە. پتەمکانى سیستەمى براىل لە زمانى کوردیدا لە بەرزى ئاوارەستى ئەم خشتەى خوارەووە کە ھەر بەشێکى خالەىدەک یان دوو خانەى تەبىتە، ھەر یەک لەم خانەکانەى خوارەووە دوو شۆو بەزەى تەبىتە بەزەىدەکى سەس و بەزەىدەکى بەش بەزە سەمەکان نیشانەى جیگای ژمارەکانەو ھىج ناھۆنەت. بەلام بەزە بەشەکانى خانەکان دەبەتە ژمارە وھىماى سیستەمى براىل دەھۆنەن. ئەگەر ھەر شەش بەزەکە سەس بوو ھىج بەرزەى تەبىتە نەبوو ئەو نیشانەى بۆشەى نیوان دوو وشە یان فریز و دەبیتە خانەى جیاگەرەوى نووسىنەکە. دەتوانرێت ئەلغو ى سیستەمى براىل زمانى کوردەى بەم شۆوہى خوارەووە دەستنیشان بکەین¹³:

ژ	کوردى	براىل	بیت بە ژمارە
١	ا	● ● ● ● ● ●	٥ ، ٤ ، ٣
٢	ب	● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●	١
٣	ب	● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●	٢ ، ١
٤	ب	● ●	٤ ، ٣ ، ٢ ، ١

٥،٤،٣،٢		ت	٥
٥،٤،١		د	٦
٥،٤،٢		ذ	٧
٤،١		ر	٨
٦،٥،١		ز	٩
٦،٤،٣،١		س	١٠
٦،٤،٢		ص	١١
٥،٣،٢،١		ض	١٢
٥،٤،٣،١		ظ	١٣
٦،٤،٢		ع	١٤
٤،٣،٢		غ	١٥
٦،٤،١		ك	١٦
٦،٥،٣،٢،١		ل	١٧
٦،٢،١		م	١٨
٤،٢،١		ن	١٩

٦،٣،٢،١	• • ••	٣	٢٠
٥،٤،٢،٢،١	•• •• •• ••	ق	٢١
٢،١	• • • •	ك	٢٢
٥،٤،٢،١	•• •• •• ••	كا	٢٢
٣،٢،١	• • • •	ل	٢٤
٦،٥،٤،٢،٢،١	•• •• •• ••	ن	٢٥
٤،٢،١	•• • •	س	٢٦
٥،٤،٢،١	•• •• •• ••	ن	٢٧
٥،٢،١	•• •• •• ••	هـ	٢٨
٦،٥،٤،٢	•• •• •• ••	و	٢٩
٦،٥،٤،٢ ٦،٥،٤،٢	•••• •••• •••• ••••	ز	٣٠
٥،٢،١	•• •• •• ••	ح	٢٩
١،٢	•• •• •• ••	ط	٢٢
٤،٢	•• •• •• ••	ث	٢٢
٥،١	•• •• •• ••	د	٢٤

شيوهى پيڭكالتى ئووسىنى بىرايى جىيايه لەشېوھگانى تىرى ئووسىنى زىمانى ادستىردى. سىروشى تايىبە تەندى خۇي ھەيە، ئەويش بۇ ئەويە نەم سىستەمە لە ھەموو زىمانەگانى جىيان دەك يەك بەكار دەھىترىت. ئەمەش ئە ھىچ ئەلئويىدەكى تىردا بەدى ئاكرىت. وىقەدى قۇتيمە ھايوھشەگان دەك بەگن و ئەگەر ئەھەر زىمانىدا قۇتيمىك ئەبىت ئەوہ بۇ نەم سىستەمە زىاد كراوہ ئەسەر ھەمان شىوازى ئووسىنى نەم سىستەمە، بۇ ئەمولە قۇتيمى، WV يەگەم قۇتيمە كە بۇ ئەم سىستەمە زىاد كرا.

چوتكە كاتىك نەم سىستەمە لە زىمانى ھەرىتىيەوہ بۇ زىمانى لىنگىلىزى گۆيزايدە نەم قۇتيمە لە قۇتيمەگانى ئۆزجىئالى ھەرىتىيە نەبوو. پىئويست بۇو بۇ زىمانى ئىنگىلىزى زىابىكرىت تەگەل پاراستى سىماي بىرايى پەھەتدىك دەستكارىيەوہ بەدەبەستى گونجاندلى نەو سىستەمە لەگەن ھەر زىمانىك بە پىنى نەو تايىبە تەندىيەندى نەو زىمانە ھەيەتى^{١٥} ئەمەش بۇو بە بەنەما بۇ زىاد كىردى ھەر قۇتيمىك ئە ھەر زىمانىدا كە جىواوز پىت ئە پىئەمى سىستەمى ھەرىتىيە و لىنگىلىزىيەكە

بە پىنى رىئەسەتەگانى كۆنئووسى كۆپوونەمەدى ئەمەدەگارى رىكخستى ئەلئو پىنى پىتەگانى زىمانى كوردى پىئويستە شىوہى زىر بۇ ئايىنا پەشېووبەك پىت كە ھىچ خانەيەكى دووبارە بۇ ھىچ پىتەك تىنە ئەبىت. بەلام ئەويش ئە قۇتيمى اوو ئا دەھىترىت اوو خانەيە بۇ ئەو قۇتيمە، ئەمەش ئەوہ دەخانە بۇو كە ئەو قۇتيمە لە زىمانى كوردى لەگەن قۇتيمى او اوو قۇتيمى جىواوزى، ئە سىستەمى بىراپىشدا دووبارە بە دوو خانەى جىواوز ھىماي بۇ كراوہ، بەلام ھىچ ھىمايەكى ئونىن بۇ ئانەنەوہ،

كە پىئوئىت بە يەك خانە نەم قۇتيمە دەپىرپىت، بۇتە ھەمان خانەى او ا مگەيە دووبارەگراوئەوہ بۇ اوو، بەم پىن يە سىستەمى زىر ا خانى بەرزە لە زىمانى كوردىدا بۇ ھەر قۇتيمىك ئەيەك خانە دووستىكراوہ چگە ئە قۇتيمى اوو، ئەمەش جىگەى دىخۇشيمە

يەگەك ئە تايىبە تەندىيەگانى نەم سىستەمە خويئندەمە پىتەگانىيەتى بە كۆدىنى رۇمارىيى. بە پىنى نەو رۇمارەى كە بۇى دەستىشان كراوہ پىتەگان بۇ ئايىناگان دەخويئندىنەوہ. ئەمەش بۇ ھەر زىمانىك بە پىنى ئەلف و پىئەگەى نەو خانە دانراون ئەزىمانى كوردىشدا پىتەگانى بەم كۆد و رۇمارەى سەرموہ دەتەرىنەوہ. سۆدى نەم كۆدەش بۇ ئايىنا ئەويە كە دەتوانىت بە خويئندەمەى لەم كۆداتە قۇتيمە و ئىشانە و رۇمارەگان ئە زىمانى ئاسەيى بەسەتەوہ و شىووبەكى ئاسانە بۇ ئەزىرەكرەتەيان و لەيەك جىاكرەتەوہيەلە.

بۇئەمە ھەركەتەك بىلەن: ھالى يەك و پىنج ئەوہ دەلى قۇتيمى (١٥). ھتە. بۇ قۇتيمەگانى تىرىش بە ھەمان شىوہ.

١-٥: خالیه نندی و هیما و ژماره له سیستمی برائیل له زمانی کوردینا :

ئویس برائیل له گهژ داھینانی و نھمی هیما ی فۆنیه کھشی زمان هه تھیک له نیشانه پھۆیستیه کانی خالیه نندی داھینا واته. ههر له سه ره تھاو له سیستمی برائیلدا په کیک له بھه تھه پھه ره تھیه کھن که گرتگیه کی زۆری پیلراوه هیما کانی خالیه نندی بوو له زمانی کوردیشدا خالیه نندی له زیگی سیستمی برائیلی عه ره بھه وه هینرا وه ناو سیستمه که . چرتکه له سه ره تھادا له زمانی کوردینا سو دیان له سیستمی عه ره بھ و بر گرتوه تھه تھه تھه سه ره تھه خۆیند تھه تھیا سیستمی برائیل عه ره بھ بووه^(١). له ماھه خوار بوه هه تھیک له نیشانه ن که له زمانی کوردینا به کاره هینترین :

هینما و خالیه نندی	برائیل کوردی	هینما په ژماره
١	○ ○ ○ ■ ○ ○	٥
٠	○ ○ ● ● ○ ●	٦, ٥, ٢
٢	○ ○ ● ○ ○ ●	٢, ٦
٣	○ ○ ● ● ● ○	٥, ٣, ٢
٤	○ ○ ○ ○ ● ○ ○ ● ○ ○ ○ ○	٢, ٥
-	○ ○ ○ ○ ● ●	٦, ٣
"	○ ○ ● ● ● ●	٦, ٥, ٢, ٢
{	○ ○ ● ○ ● ●	٦, ٢, ٢
}	○ ○ ○ ● ● ●	٦, ٥, ٢
#	○ ■ ○ ● ● ●	٦, ٥, ٤, ٢
\$	● ● ● ● ○ ●	٦, ٥, ٤, ٢, ١

٤		@
٣,٤		/

هذه أيقونات له زمانك بؤ زمانكي تر جياوازن هدر زمانك به يسي نهو ريكاستنه ي بؤ نهلفه و بؤس
 سيستمى برايل كروويه تى ، و هه نديك لهم نيشانه به يسي ريكاستنه له زمانكه و به سود و برگرش له
 شيوه نؤر جيسال برايل بؤ زمانكه دانهر يؤنتا، يرواله:"

برايل كوردى	نيشانه و هيماكانى بيركاريه كان
	+
	-
	×
	/
	=

هه نيشانه و هيماكانى كه له سهروه خراوتنه دوو له سيستمى برايل هدر به كهيان له خانه يان دوو
 يان سه خانه يه يسي جزوى نيشانه كه و به مه به يسي جيا كرده و يسي له نيشانه كانى تر دروستكراون
 كه واته . بيكويتانى خانه كان به كه مزين خانه نيشانه كان دياركراون

- ١- خانه ي نيشانه ي بيركارى + نيشانه ي سه سه و برمان (١١) له برايل = +
- ٢- خانه ي نيشانه ي بيركارى + نيشانه ي سه سه ل (-) له برايل = -
- ٣- خانه ي نيشانه ي بيركارى + نيشانه ي كه وانه ( ) له برايل >
- ٤- خانه ي نيشانه ي بيركارى + نيشانه ي حال (:) له برايل = /
- ٥- خانه ي نيشانه ي بيركارى + نيشانه ي كوتنه يشن (") له برايل = "

براييل كوردى	ژمارىكانى بىركارى
	٠
	١
	٢
	٣
	٤
	٥
	٦
	٧
	٨
	٩

تەم ژمارانە لە زماندا بە ژمارەى سروشتى ئاسراون. دىجىتە بىشەمىك بۇ نووسىنى ھەموو ژمارەيەكى بى كۆتايى. لە سىستەمى نۇرچىنالى برايلدا تەنيا نىشانە بۇ نەو ژمارانە دىراون و بە دووبارەكوردنە وەيان ژمارەكانى تر پىنگىت ژمارەى برايل لە نىشانەى ژمارە كە تەيەك خانە و بە ژمارەى ٢ . ٤ . ٦ . ٨ . ٩ پىنگ دىت. شويىى بەر لە ژمارەكانە و نەو ژمارانەى برايلش لەگەن دە پىتى بەكەمى زمانى فينگىزى بەك دەپىت لە ٨-٩ بەكەن دەپىت^{١١١}.

هذه يدك بدم شيوهيه بينك ديت؛ له نيشانهي ژماره خاندي برايڻ به ژماره (٢، ٤، ٦، ٨، ١٠) يدك له خاندي ژماره سروشتيه گاش بهرا بهر پيتيگ له بيته گاش زمان بدم شيوهيه:

- ١- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ج اله برايڻ =
- ٢- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ا اله برايڻ =
- ٣- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ب اله برايڻ =
- ٤- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ج اله برايڻ =
- ٥- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (د اله برايڻ =
- ٦- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ه اله برايڻ =
- ٧- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (و اله برايڻ =
- ٨- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (گ اله برايڻ =
- ٩- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ه اله برايڻ =
- ١٠- خاندي نيشانهي ژماره + فونيمس (ي اله برايڻ =

فهو ژمارانهي كه له خاندي دميان و سهان. . بينك ديت له ريزبونسي ژماره گان به داناسي نيشانهي ژماره له سهرستا و داناسي نيشانه گاش تري ژماره به موافق به كتره بدم شيوهي خوارموه.

ژماره گاش بپيگاري	يرايل كوردي
١٠	
١٠٠	
١٠٠٠	
٣.١٤	
١/٢	

هەر يەك ئەم ژمارانەى كە لە خانەى يەكەن زياتر يەك دىت لە نيشانەى ژمارەى خانەى يەكەن لە گەن نوو يان زياتر ئەگەن نيشانەى يەك لە خانەى خالەندى بە پىس بۆيۆست بەم شۆوى خوارمۆه:

- ١- خانەى نيشانەى ژمارە + فۆنيمى (ا و ج و ح و د) برائىل - ١٠
- ٢- خانەى نيشانەى ژمارە + فۆنيمى (ا و ج و ح و د) برائىل - ١٠٠
- ٣- خانەى نيشانەى ژمارە + فۆنيمى (ا و ج و ح و د) برائىل - ١٠٠٠
- ٤- خانەى نيشانەى ژمارە + فۆنيمى (ج و نيشانەى خال) و د (ا و د) برائىل - ٢.١٢
- ٥- خانەى نيشانەى ژمارە + فۆنيمى (ا) و نيشانەى لار و ب (ا و ب) برائىل - ١.٢

بەم شۆوى كە ئەسەرەى خوارمۆه بوو. دفتوانترىت فۆنيمى ژمارە بە شۆوى نطقان ئە سىستەمى برائىل بۆيۆسرىت. بە پىس سىستەمىكى رۆك و تايەت. ئەو تايەت تەندىبەندى هەيە ناسايى خال ئە ئەو سىستەمەى وەك نوو سىننى ژمارە ئە زمانى ناسايى دفتوانسرىت و دەيىت بە ئەسەر و ئە هەزارا ئە ژمارەى كە بەلام هەندىك جەر نيشانەى و نۆرگول (كۆما - قاريزە) بەكار دەهينترىت ئە تىوان ژمارەى بە شۆوى يەك هەر سى خالە و نۆرگولەك دانەنترىت. نوووش بەهەمان شۆوى ئە سىستەمى زمانى ناسايى بەكار دىت. واتە ئە زمانى ناسايى زۆر جار بۆ ژمارە گەورەكان ئە تىوان هەر سى خانە و نۆرگولەك دفتوانسرىت بەم شۆوى يە (٣.٣٣١.١٢١). ئەمە بۆ برائىش نووستە و بەهەمان شۆوى بە هۆى نيشانەى و نۆرگول ئە برائىل دفتوانسرىت بەكار دەهينترىت. ئەمەش بەهەبەستى جياكرتەوى ژمارەكان و ناساكارى بۆ خويىنەندەوى نايىناكان. چۆنكە نشتوانترىت بە ناسانى يە نەجەكان ئەسەر ئەو هەبۆ خانە بە بەكار بەجولنترىت و ئەمەش گرتى خويىنەندەوىيان دەهينترىتە رىگا بۆيە بە نوو هەنگو يەن زياتر دە بۆيۆنەندەوى بە هۆى ئەم و نۆرگولەوى.

ئەگەر سەرنج ئە ژمارەكانى كۆتايى بەدين ئەمە چوارم بە شۆوى ئە سەدا بەكار هاتووه. واتە نيشانەى خانەى (خال) بە ژمارە (٢، ٥، ٦) بۆتە جياكرتەوى ژمارەكانى لارى (٢) و (١٦). ئەمەى جىگەى سەرنجە ئە شۆوى نوو سىننى بىركارى ئەم سىستەمە جياوازە لە شۆوى نوو سىننى وشە و قارىز نوووش ئەمەى كە ئە بىركارى نوو دىن نيشانەى ژمارە هەيچ بۆشايەك ئە نىوان نيشانە و ژمارە تا ئە نجام دانانترىت. كە ئەش جيايدەگەمۆه لە نوو سىننى قارىز و وشە:

پەشی دووم

هەروەك ئە پەشی یەكەمەا یاسەنکرد كە سێستەمی برایل سێستەمیکە ئە ژۆریە ژمانگی جیهاندا بەکار دەهێنرێت. ئەگەر گۆرینکار یەکی کەمدا بۆتەوهی ئەگەر تاییه تاییه کانی ئەو زماندا بگوێهیت، بەدەش ئە جیهاندا ژمار یەکی ژۆری ئەینا ئە سۆمەند بووتە و گەورەیانە بە روونگی چاوێن، بۆه ئەم بەشدا هەول دەدەین تاییه ئەندە و گەرنگ ئەم سێستەم بەخێرهەرۆو:

١-٢: تاییه ئەندە کانی سێستەمی برایل:

ژمانەکانی جیهان ئە ئەفەو بێ ی برایلە کۆمەڵێك خالی هاوڕەشیان هەیە و وەکو یەكێ، كە ئەمەش ئەواو جیاوازه ئە سێستەمی ئەلف و بێ ناسایی. و هەر ئە سەرماناوه توانیوتێ ئۆشاییهکی گەورەیی ئەو ئەستەمەکی دیاری کۆمەڵ چارەسەر بکات، بۆه دەتوانیت بێتە سێستەمی ئەزێك ئە سێستەمی جیهانی، ئەم بێهەندێك ئە تاییه ئەندە کانی ئە خواڕۆو دەخێتەرۆو:

- ١- هەموو ئەو زمانەکانی ئەم سێستەمە بەکار دەهێنن، ئە راستەوۆ یۆ چەپ دەنووسن، بەلام ئە چە پەوۆ یۆ راستە دەخۆینتەوۆ، ئەو پڕۆسە یەش ئەنیا بە بەکار هێنانی یە ئەهە کانی دەست ئە نجام دەهێت بە بێ پێویست بوونی هیچ هەستێکی قەز، وەك چاو، وەك هۆكاریك بۆ هەروۆ پڕۆسە ی خۆینتەوۆ و نووسن.
- ٢- ئەم ئەفەو بێ یە پەیرەویکی رێك و بێکی پێشکەوتوو، كە دەتوانت ئە تارێکی و پوتاکێدا هەروەها بەدەنگ و پەشی دەنگ بنووسرێت و بھۆتێنرێتەو.

٣- سەرچەم پەیرەوۆ گۆشتی و تاییه تاییه کانی ئە هەموو زمانەکاندا هەستی بێنن و بێسن یان ئەنیا هەستی بێنن بەکار دەهێنن، بەلام سێستەمی برایل جیاوازه ئە سەرچەم پەیرەوۆ کانی نووسن و خۆینتەوۆ، بەوهی كە دەتوانت ئەنیا بەهۆی هەستی دەست ئیفا ئەوۆ بنووسرێت و بھۆتێنرێتەو، ئەمەش وایکرۆو ئە سێستەمە کانی قەز ئەفەو بێ جیاوازی

٤- ئەفەو بێی برایل ئە پوازی هێر کێنا هەموو مەۆنیکی نابینا و چاوساغ دەتوانت بەناسانی قەز ئەو سێستەمە بێت. ئەمەش یەكێکە ئەو تاییه ئەندە کانی وایکرۆوۆ ئەم سێستە سەرگەوتنی زیاتر بەدەست بھۆنن، ئەمە ئە نووسینی ناسایی بەدی ناگێت.

٥- ئەم پەیرەوۆ ئە ئەفەو بێ دەتوانت بە پێش سەن ناو پەهرێت، چۆنكە هیچ رەنگێك یۆ نووسن بەکار نایەت، بەئكو بە هۆی تروستکردنی چال و دەست خشاندن ئە شێوۆ بەرزبێهەگاندا دەنووسرێت و دەخۆینتەرۆوۆ، ئەمەش بەپەڕەوتی ئەمۆریکی تاییهت كە بە راستە المسطرة\ ئەمراوۆ ئەگەر پێتروسیکی تاییهت كە بە بزما\ ناسراوۆ، ئەمەش وایکرۆوۆ بە شێوۆ یەکی چوان و بە یەك قەبەرە و ئەسەر هێنێکی راست هەموو ئەو پێشانە رێزێكێت بە بێ هیچ بێنێتێك و بە بێ هاوکاری كەسانی قەز

٦- (اماره بهند كردنى (خانانى ژماره) نه لا پهړى نعم په پرموى نووسينه به يه ك شپوى ديارو كراوه نه همدوى زمانه كاندې، كه ژمارى لا پهړى نووسراوى برابيل يڅو مينه له كوشه ي راستى سره يوه الا يمن الغلوى ايت له سرجه لا پهړه كاندې دشپه هه نيكه نووسراوى بيبين نه سيستمى برابيل نه كوشه راستى بنووسرئت. به لام نه خواروه. يو نمونه نووسينى فينجيل به سيستمى برابيل

٧- يه كيك نه تاييه له هه نيكه كاندې سيستمى برابيل نه بوونى هېچ هيليكى به تال نه نيوان وشه و ديز و په پمراوه كاندې. هه كره نه بريكى ژور تاييه تدا نه يئت. نه به به دوو هه به سته به كه يان نمو سيستمى يو كسى نابينه له واليه نه كره بوشاين هه يئت كه سى خوئنه كه خال نه ژير په نه به ناسيتت و هه سته بگاته كه نووسينه كه ته و او بوويتت. هه روه ها لايه نى لېور كرن نه هم سيستمى كره كيكه كى ژورى پتلاوه. چوتكه نه په پرموى خوى پيوسى به روويه ريكى ژور هه به يو نووسين. تا كه تر شپين بگريت.

٨- سيستمى برابيل په يوونكو ناسوين نيوان پته كاندې به شپوى نه يه ك نه به ستر او هه نووسرئت. وانه به شپوى سره خو يو به ته نيشته يه كتره و دادنه رين. هه روه ها يو جيا كره هوى وشه له بيت به جيوئستى خانه ييكى برابيل. به هه به سى ناسينه روى وشه سره خو كگان. هه روه ها يو ناسينه روى ناوئيشانى سره كى و ناوئيشانى تر به هه مان شپوه پشته به سيستمى نيشانه ي بيشاين دروست كره ن به ياره تى خانه ي به تال نه به سترئت.

٩- هه به روى نووسين نه سيستمى برابيل جيو كره. وانه كه ووه و به يووك تا كرتنه ووه. ووهو نه وى كه نه نووسينى ناسينا به ووه كرتنه

١٠- چونه تى نووسينى ناوئيشان نه سيستمى برابيل،

ناوئيشان نه سيستمى برابيل يه كيكى تره نه تاييه ته نيكه كاندې نه هم سيستمى نه وئيش به هه به سى جيا كره هوى ناوئيشان و سردينى نووسينه كان. هر بويه ده تونين شپوه كاندې سردينى نه سيستمى برابيل به شپوى خواروه ده ستينشان بگين.

١- ناوئيشانى سره كى :

باده تى سره كى سردينى ناوئيشانى سره كى ١ له ناوئيشان نه نووسرئت. به شپوه يه ك نه نووسرئت كه هيليك پيش ناوئيشان و هيليك پاشى به جينه هيلرئت. ده شيت دواى ناوئيشان هيل به جينه هيلرئت به هه سى لېوروى كرن نه نووسين. و هه نيكه هه سراره و بلاوكه روى تاييه ت به سيستمى برابيل هيلى بوش له دواى ناوئيشانى سره كيه ووه وانه نين دياره نه هه سى به هه سى لېور كرن نه هم سيستمى ده

پ- قانونیاشانی بچوگتر.

شیوهیهکی تری نووسینی سهرزیری یابهت ا ناویشانی نیچه سهرگی ا نهم ناویشانه له خاتهر یینهجه می ریزکی نووسینهوه دست یینهگات، واته چوار خاتهر له سهریترکی دیر به بهتالی جینههیلتریت فینجا ناویشانهکه دستینهگات و زوریگی گات له ینش نهم جوره ناویشانهوه ریزیک به بووشایی دهیفریت، به لام ریزکی بووش له نوویهوه به جیناهیلتریت

پ- ناویشانی دووباره:

نهگهر ناویشانهکه له ریزیک زیاتر بوو، ینوسته ناویشانه دووبارمکان کورت بگرنهوه بو نهوهی له ریزیک زیاتر نه بیفت. که واته، ینش کردهی نووسین به ریگی برایل، ینوسته دیکستن بو نووسینهکه بکریفت و زمانهی نهور ناویشاناتانهی به به جیابریکریفت. فینجا له سهر کلوتیشانه کان جیابریکریفت: کام لهو ناویشانانه بیته سهرگی یان کامیان بیفته به ناویشانی بچوگتر.

٢-٢: گرنگی سیستمی برایل:

سیستمی برایل به هۆی نهو تاییه تمه ندیا تهه له هۆرکردنی نهیینهیلنا ههیهتی. گرنگی تاییهتی ههیه، هه ندیک له گرنگیاننش بهم شیوهیه دهخهینه بوو:

- ١- برایل تاکه پهیرموه بههوهوه کهسی نابینا دهتوانیت به تهفیا له ههموو یواریکدا بنووینت و بغوینتیهوه له ههموو پهیرهوهگاشی تری پشوتردا کهسی نابینا تهفیا دهیتواسی بغوینتیهوه، به لام نهیدمتواسی بنووینت ههروهها چو ساخانیش دهتوانن به ناسانی فیزی نهم سیستمه یجن و به شیوهی ههر نه لفریبی بهگی تری ناسایی به گلرییهیلنن*
- ٢- سیستمی برایل ریگایهکه، که نابینا بههوهوه دهتوانیت شته ناؤزیمگانی زمان و مک ریزمان و نیشانهکاشی رهوسکردن و کیشناسی کیشهکاشی شیهر، (فروپیت^{١٤}).
- ٣- خویندهری بهکارینهراشی براین دهتوانن فیزی موسیقا و بیرکاری و زمانی بیانی بجن له ریگی نهم سیستمهوه^{١٥}.
- ٤- نهم پهیرهوی نهتو بی به هۆکاریکه که خویندهری نابینا له ریگهیهوه دهتوانیت به بینههگی له شوننی گشتی و مال و قوتا پخانه واته و یابهته ههدهرنگهکان بغوینیت و بنووینتیهوه که نهمه هیچ سیستمهکی تری نابینا بهدی ناگریت
- ٥- سیستمی برایل تاکه هۆکاره که نابینا له ریگهیهوه دهتوانیت به ناسانی پهیرهوهی به نهیینههکی لالهوه بکا

- ٦- سيستمى برايل دەرگای بواره جیوازگانی کار نه پەردەم نابینایاندا دەکاتەوه. نەمەش وایکردوه نابینا بن بەش نەبیت له فێرپوێن له بواره هەمەڕەنگ و جیوازگانی ژيان و هەست نەگات له بوارێکی ژيان بن بەش بوو بێت بەهۆی نەپوێنی هەلی خوێندن بو نەم کەم نەتەمامە. نەمەش رێگایەگە تا بەشێکی گەوره له تازارێکی نابینا کەمبکاتەوه.
- ٧- برايل دەتوانی تواناگانی کەس نابینا زیاتر و ئاسانتر در بگات.

٢-٣: کورتبیری له سیستمی برايل له زمانی کوردیدا :

لیکنۆمی له هەردوو بوازی ناخۆتن و نووسن، بە کردەییکی پەسەند هەرگەر دەرگرت. له بەرئەوجی بو له نەمانی هەردووکیان وزه پێویستە. بۆیەش مەزۆ هەمیشە له هەولناپووه بە کەمترین وزه کارەکانی نه نەمانەت له ناخۆتن و نووسن، تەنانهت هەمان شێوه بو کارەکانی تری ژانیشی پەیرەو نەگات. نەم وزەیش له نووسندا زیاترە، چونکە له نووسندا پێویستە پەیرەوی تەواوی یاساگانی زمان بکەوت و پێوستی بە رێکخستنیکی زۆرترە بە بەراورد بە ناخۆتن. چونکە نووسن مەلەییکی زۆرتر دەبینیتەوه و بو تووژێکی دیارێکراوه. کەواته لیکنۆمی له زماندا رێنێراوه و بریتییە له ١ هەرفکردنی کەمترین وزه له پێناو بە هێزێندانی کات و زوو بەبەستدان بە دستەوه. تا ئەو پادەییی کە نەبیتگە هۆی شیوانلخی زمان^{١١١}

نەگەر نەمە بو نووسن و ناخۆتنی ئاسایی رێگە پێنراو پەسەند بێت. ئەوا بو سیستەمیکی تایبەت بە نابینایانیش هەمان شتە، بەلام دەبیت نەم کورتبیریە له کات و شوێنی گونجواودا و بە پێی ئەو یاسایانە ی نەو سیستەمدا هەیه بکەوت. بو ئەووه زۆریە ی زۆری ئەو وشانە ی کە له زماندا زۆر بەکار دەهێنرێن و دووبارە دەبنەوه. نەم سیستەمدا کورتکەرێنەوه و هێماتی تایبەتییان بو بەکار دەهێنرێت. ئەو کردەییەش له هەر زمانیک و بە پێی بەرنامەییکی دارزراو دەبیت. بە پێی رێککەوتن لەسەری نەم زمانەدا، وشە کورتکراوەکان دەرگرتن بەخشتەییکی دیارکراو وەک بەرنامەییکی رێک و دەستێشانکراو له قوتبا بەمانەگانی نابینایان دەخوێننرێت. نەمەش دەبیتگە هۆی کەمکردنەوهی رێژی خانەگانی نووسن نەم سیستەمدا. کورتبیری بە کێک بوو ئە نەیه تەمەننێه گالی سیستەمی برايل، تا پێشکەوتنی تەکنەلۆجیا بەم شێوهی ئیستای و داھێنانی نەمیری تایبەت بە چاگردی نووسینی نابینا. هەروەها خالێک له خالەکانی بەرستەپێنانی سەرکەوتنی نەم سیستەمە نوویدوو کە هەولێمەدا نابینا بە تەسائترین شێوه وەک هەر کەسیکی تر و بە هەرزاترین تێپوو و کەمترین وزه بنووسیت و بخوێنیت. برايل شیوازێکی جیواوکی بەکار هینا له زماندا. نەمیش بە بەکارهێنانی خانە ی کورتکراوه کە بریتییە لەو پەیرەوی کە هەر خانەییکی برايل بەرامبەر بە وشەیک دەوستیبت له زمانی ئاساییدا. وشە کورتکراوێکیش نەو وشانەن کە زۆرترین بەکارهێنایان هەیه. هەر بۆیەش نەم کورت کراوانە له زمانیکەوه بو زمانیک تر ژمارەیان دەگۆریت. هەندیک له خانە کورتکراوێکی زمانی نینگلێزی بەم شێوهی خوارموویە^{١١٢} :

نهضو بیئی نینگیزی	سیستمی برایل
For	•• •• ••
Very	•○ •○ ••
The	○• ○• ••
Have	•○ •• ○○
Do	•• •○ ○○
People	•• •○ •○
Ing	○○ ○○ ••
So	○• •○ •○

ئەگەر ئەم خەتتە يەني سەرموھ و رەببىئەمروھ و شەئى (People) بە نەموونە وەرىگىزىن. دەپىنئىن ئەگەر بە شىئەيى ناسەئى ئەم سىستەمەگە بە يېتەسەن يېتەسەن بە نۆسىنى شەش خانەئى برایل ھەيە. بەلام بە يېنى ئەم خەتتە كۆرتكراۋىي كە ئە زىمانى نىنگىزىيىا بۇ ئەم كۆمەكە شەيە دانراۋە ئەتيا بە يەك خانە نامازە بۇ ئەم وشەيە كراۋە بەرۋائىن ئەم كۆرتكراۋانەئى ئە شىئەيى سىستەمى برایل دەپىنئىت. دەتۋانئىن بەم شىئەيى ئەم چەند خالەئى خوارەمۇ بەھەيتە پۇر:

- ١- خانەئى كۆرتكراۋىي برایل بە يېنى ياسا ئىيە. ئە پۇرى ۋىمارەئى خانەكلانەۋە ئە ھەموو زىمانەكلان ۋەت يەك ئىن.
- ٢- كۆرتكراۋەكلان ئە سىستەمى برایل ھەر خانەيەك ۋەك وشەيەك بەكارەھەتئىت.
- ٣- ئەم بە شەئەئى كە كۆرتكراۋەئەۋە ئەم سىستەمەگە ئە بەشە جىۋانەكلانى ناخاۋىنئىن ئە ئاۋ. ئاۋە ئىئاۋ. ئامراز ۋ كار . بە يېنى رېزەئى بەكارەھىتئىن كەم كەرسەتە بەكارەھىتئىن ئۇرئىر يېتە ئەۋە ھەۋئەئەئىت ئەم وشەيە كۆرتكراۋەئەۋە ۋەك ئەم نەموونەئەئى سەرموھ يېتەئىن.
- ٤- ئەم وشانەئى كە كۆرتكراۋەئەۋە ئەكاتى نۆسىن ئەم سىستەمەگە مەرج ئىيە كۆرتكراۋەكە ئە يېنى يەكەمى وشەكەۋە وەرگەرا يېتە. بەلكو نىشانەيەكى سىستەمى برایل دەست نىشان دەكرىتە بۇ نامونەمۆتى وشەكە ھەروەكۇ ئە خائى يەكەمىشە نامازەمان بۇ كرەۋۇد كە ئەم كۆرتكراۋەئەۋانە بە يېنى ياسا ئىيە .

هەرچەندە کورتجێ (کورتکردنەوە) لە سیستمی برابری لە زمانێ کورتێدا نەبوو، هەر وەک لە پێشەکیشدا ناسنامی پێکەوتوو، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو پێشکەوتن و داھێنانەکانی ئە بواری ئۆمارکردن و ھەنگرتن و پۆرمکەشی تری خۆئێندەوێ ھێما... ھەند کرا، ئەم ناسنامەش بە تریکی ھەرزانی و کارناسانی زۆر بۆ کەسی نایبنا دەستەبەر دەکرا، ئەمەش بۆوە ھۆی ئەوەی برابری لەسەرەن بێست و بەکنا گۆتارێکی زۆری بەسەردا بێت، ئەمەش وایکرد کارێکاتە سەر سیستمی برابری بە تەبەیی ئەو زمانەکانی کە ئەم سیستمەیان لەم بەدەست و لە سەردەمێکی درەنگا وەرگرت. زمانێ کورتێدا یەکیک بۆ ئەو زمانەکانی کە درەنگ ئەو سیستمی بەکارھێنا، بۆیە لە زمانێ کورتێدا سیستمی کورتکردنەوە نایبێت، کە ئە لە زۆریی زمانەکانی جێھان ھەبێ.

گرتنی کورتجێ لە سیستمی برابری ئە چەندە خاڵێک کورتکردنەوە، بەم شێوەی خۆبەو:

١- سیستمی ئەلقوویی برابری جێھانێ ئە سیستمی ئەلقوویی ناسنامی بۆ ئۆسینی ھەر پێتێک

(خانەبەک) پێویستی بە قەبارەبەکی گەورە ھەیە تاوەکو پێویستێ وە بۆ ئەک جیاکردنەوەی وشەکان پێویستی بە بۆشاییەکی بەش ھەبێ بە قەبارەبەکی بەک خانە، ئەگەر ئەویشدا بۆ جیاکردنەوەی ھەر نیشانیەکی تری ئەم سیستمە ئەو خانەبەکی دیاریکراوی دەخوێتە پێش نیشانەکە. بۆ ئەوە بۆ ئۆسینی ھەر ژمارەبەک پێویستە خانەبەکی کە (ژمارە ٦، ٥، ٥، ٢) ئە خۆدەگرتن ھەبێت، و بۆ ناسنامەکانی یاخود بۆ دانانی نیشانی (١) پێویستە پێش نیشانی کۆ خانەبەکی بە ژمارە (٥، ٦) ئە پێشدا پێویستێ. کەواتە، ئۆسینی ئەلقوویی ئەم سیستمە پێویستی بە قەبارەبەکی گەورەتر ھەیە لە ئۆسینی ناسنامی، ھەرھەتا ناتوانێت قەبارەبەکی ئۆسینی سیستمی برابری بھۆک یان گەورەتر بکێت. کەواتە، ئەگەر ئەم سیستمە ھەموو پێتەکانی وشە پێویست ئەوا ئێھووێکی پێویست دەبێت، بەلام ئەگەر کورتبکێتەوە ئەو بە پێتەکانە دەبێت

٢- ئەگەر بە سیستمی ناسنامی (بێ کورتجێ) پێویست ئەو پێویستی بە کاتیکی زۆر ھەبێ، ھەم ئەلایەتی ئۆسین و ھەم ئەلایەتی خۆئێندەوێ. ھەر بۆیە کورتجێ دەتوانی کاتیکی زۆرمان لە ئۆسین و لە خۆئێندەوێ بۆ بگەڕێتەوە.

٣- کاتیکی بە سیستمی ناسنامی پێویست ئەو پێویستی بە زۆریکی زیاتر ھەبێ، ھەم ئەلایەتی ئۆسین و ھەم ئەلایەتی خۆئێندەوێ. ھەر بۆیە کورتجێ دەتوانی وزەبەکی زۆرمان بۆ پاشەکۆت بکات، کورتجێ بە ھەمان شێوە ئە سیستمی برابریشدا ھەمان سوێ ھەبێ

٤- ئەگەر ئەو ئۆسینی سیستمی برابری بۆ ھەر وشەبەکی بۆ ھەموو پێتەکانی ھێمای برابری بەکارھێنێت ئەو ئەواتەبە ھەتھی جار بە تەبەیی کاتیکی وشەبەکی ژمارەبەکی قۆتیبەکانی زۆر بێ یاخود ژمارە زۆرمان توشی ھەلەھی خۆئێندەوێ و ئۆسینیان بکات. ئەگەر ئەویشدا بۆ بێکردن لە قوتانێ سەرھەتا کێشەبەکی زیاتر دروستەکات ئەبەر ئەوێ دەگرتن کورتجێ بە ھاوکارو ناسنامی پێرەوێ بۆ بێکردن بێت و بۆگەبەکی بێت بۆکەمکردنەوەی ھەلەکان.

■ كورتيري له سیستمی برابری زمانی کوردیدا نییه . چونکه سیستمی کورتیری له ههموو زمانه کانی جیهان بهرمو نهمدن دهجیت. نهمش بههوی نهو نامیرو تهکنه لوزیایه ن که نهه بواردی پهری پیداروه هه ره نامیری خویندقهوه و نووسین و چاپکردن. ههموو لایه نه کانی تری نابینا به گشتی.

پهراویز مکان:

(١) البرتن گنور (١٢٨١). تاریخ عگد. ترجمه عیاس عفر/ کورش مقوی. چاپ دوهم. نشر مرکز. بهران. ل. ٢٢٢.

(٢) سهرچاوه پیشوو. ل. ٢٢٢

(٣) www.perkins.org

(٤) علمی مجله (٢٠٠٩). ورا وکل عبقری قصه معاناه. دارالکتب العربی. گیمه الاولی. دمشق - قاهره. ص. ٢٨٢.

(٥) ابراهیم چنگی (١٢٨٢). فرهنگ دائرة المعارفی زبانی و زبانها. چاپ اول. چاپ بهرام. دانیسنگه لرستان. ل. ٥٩.

(٦) نازاه فهدین یاخودوان (٢٠١١). سیستمی [برابری] چیهه؟ اورگیزه تراو. بوژنه هدی هلوکاری ژماره ١٣٨٩ له ٢٠٠٦/٨/٦. ل. ٤

(7) Marc Bitter (2013) Braille in Mathematics Education, Master Thesis Information Sciences, Radboud University Nijmegen, p1.

(8) Christine Simpson (2013). The Rules of Unified English Braille, Second Edition, published by (ICEB) international council on English Braille, p1.

(9) Marc Bitter (2013) Braille in Mathematics Education, p4.

(10) AbdulMalik Al-Salman, Yosef AlOhali, Mohammed Alkanhal, and Abdullah AlRajih (2007) An Arabic Optical Recognition System, King Saud University and KACST, Riyadh, Saudi Arabia. Hammamet, Tunisia, p1

(11) Chnstline Simpson (2013). The Rules of Unified English Braille, p2.

(12) Marc Bitter (2013) Braille in Mathematics Education, p4.

(١٢) صدر جابوي ينشور

(١٣) عومدر حوسمن قمار. جابوي ينكوتون ا په يمانگي روونانگي لعيبيجانگي هونير. له ٢٠١٥/٨/٢٠ . ٢٠١٥/٩/٧

(15)Unesco (1990) World Braille Usage. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris, France. And The National Library serves For Blind and Physical Handicapped, library of Congress. Washington. D. C., USA.

(16)www.louisbrailschool.org

(17)Edna Laudensla (1972) The Nemath of Braille Mathematics and Scientific Notation, San Francisco state College, p93.

(١٨) سلسي مجلي (٢٠٠٩). وراو گل عبقري قصه معاناه. من ٢٨٧

(19)All about Braille : NCBI working for people with sight loss, Registered charity no CHY4626

٢٠١ سلسي مجلي (٢٠٠٩). وراو گل عبقري قصه معاناه. من ٢٨٧.

(٢١) دزون عميدولر و عميد سالح (٢٠١٣) نيكونومي له ناسته كلني زماني كورديله. له بلاوكراومكاني نكاه ييماي كوردي. جابوقلني حاجي هاشم. هونير. ل. ٤١.

(٢٢) Christine Simpson (2013). The Rules of Unified English Braille. p١٣-١٤

گريغه براييل. ٢٢١ www.sudaneseonline.com

Christine Simpson, 2013. p: 13-14. ٢٤١

- چدمكي براييل له بنه ريلنا هه ريشيهه. نديش له ناي كه سايه تي هه ريلس (لويس براييل Louis Braille) خاښوره پاشان هم نابوه گوزيرا؟ بو چدمكي هه ريشيهه نوييني شيهه ت به شينايان. چگه هم نابوش هم هه ريشيهه به چدم نوييني نديش له ساوره نويان ش

١. نوييني له نوييني براييل.

٢. نوييني لعيبيجانگي كوئو مكلان.

٣. نوييني يلاز.

٤. نوييني كلون.

٥. نوييني خال.

٦. نوييني زيو.

١- لويس برايل نمو كسوفه تشييه فبرهه عيبهه له ٢١ جى كانونى دومسى سالى ١٨٠٩ له كوفلى كوفى پلراى (Couvray) . كه به نزيكهى ١٥١ كيلومتر دور له بؤژفه لائى پارس له فاىك بويه بلوكى برايل و Simon Rene Braille زين لرونك بوي . كفتيك لويس تبههس مى سال بوي له سالى ١٨١٢ تا ١٨٤٢ كه شولس كاركلى ادوكان حكلى ياكى يازى دمكرد . له كاركه دينا لاسايى بلوكى دمكرد بويه . نمو كفتى كه هولى نما پارچه يدت پيمت بريت به چدفو بچويو ككهى بلوكى . كه بؤ نمو كارى به كاركه مينا ، رودامك رويلا و بؤ همتا هه تايه زماني كورى و بوي به ناينسا . نمو شيويه لويس هدرديو چلوى له دستلا .

به لام لويس كاتيك بختاير له استندا ، نمو بمبويه بؤكو له نمرده فير بويى خوئندههوى وىك چلوماعه گلان . پاش فوه لويس بوي بؤ لوتايضاله يهكى نزيكى مالى خوئان و نمو بهزيرمكى و بههره مند بيمكى زار نموانى نر جيلعكر بويه . دهگه نره شلا نه يقوانى لهم لوتايضاله به بهردوام نيش . چوتكه نه پتوانى عمر جيمه گلان به بچ بكتا . پاشل يوذت بؤ پارس ، بوي بؤ لوتايضاله يهكى نازوى بؤ نايرتايان كه به خوئان بوي . لويس لهم لوتايضاله به فيزي خوئندههوى بوي . وه چؤنيه شى ميكر بتهوى بيس و شش ييسى نه لاف و ين . كه به هوى په لجه گلانهوه ههسنى پنده كره دواى فوه لويس بوي به مانوسا له هه مان لوتايضالهى كه لويس له هوى له هويت . نمو بوي . لويس له ٢١ جى كانونى دومسى سالى (١٨٥٢) كوچى هواير كره .

(www.access-usa.com)

٢- دهه واقه كوردگان تانوسا به مدموى لهسر زمردى فؤنجه گلان زماني كوردى ريكنه كه وئوي . هه نيك پيشان واپه ٢٤١ فؤنجه . هه نديكى تر پيشان واپه ٢٦١ فؤنجه . هه نديكى لريان پيشان واپه ٢٦١ فؤنجه . هه نديكى لريان پيشان واپه ٢٦١ فؤنجه . ٢٠١ فؤنجه . تيه ليرها نمو ليروايه په سته دمكدين . كه زمردى فؤنجه گلان به (٢٤) فؤنجه نا دهه ن . بؤ زيار زانهارى ليرواه :
١. عبدالواحد مشع . م دانا قصع . هروون عبدالرحمان : ٢٠١٢ = ١٣٧٧

٣- بؤ ميگره شى پيشكلى بريت له زماني كورديدا . پيشان به كؤنوس كورولموى ٢٧-١٠-٢٠٠٤ به سويه . كه نهايا ليروايه به ميگره شى و درشتى تافو بيههكى ميگره شى برايل بؤ زماني كوردى ٢٤١٥ هه موى لايته به پيشكلى تارمگان به نا پيشا
٤- چوتكه له دواى خوئينه كه لا يرمك پيشه واقه دمكردوه و نه نجا ده خوئينه موه . له بهر دوى بهر زانهارى دمكردوه بويكلى كرى لا يرمك . بؤيه دمكردى له واستوه بؤ چه پ دمكردوى و نه چه به وه بؤ رامت ده خوئينه موه

٥- راسته راسته برايل له مدموى كفتراين انفاه سيوم ايلان پلاستيك دروستكر بوي . بوي يان چوار نيم دهيت . له نمو هوى برايل ده پيشا . له مدموى بويكه بؤ نمو ناينسا چوانيش له گچ هانيدا داينيش . بؤ نوويى زمردى تاله فؤن و نيبيلى خيرا له گلان
به چوئى له مان . <http://www.montada.arabmon.net/24568.html>

٦- بهر مدموى لير وايريه له فار يان پلاستيك و به هه جوى بزمردى نيسايى دروست دمكرد . به كاريدت بؤ په ستن خسته سهر راسته يان دهه شى برايل له نه نهجى نمو په سنانه ش خالى ديار لهسر لا يرمك دره دمكرد . له پيشه شونكرهوى پينوس له نمو بوي لاسايى .

٧- جيسهس بريل و مدموى كرى ليروايه كيشى بيبيلين هه يار چوان لاوره بؤ خوئندههوى و نوويى سودى لى و مردگان . بؤ كرهوى له مدموى جيهانى به راديو نيكه كه له سالى ١٩٢١٠ هه مدموى و ايلاناه دوا له زنده دمكات كه ٦٨١ مليون مرقى (نابينا) كه به بؤ ليروايه جيهانى هه به . له تافو شلا ٢٦٦ مليون كووشى كدم بينى واقه دهكوان بيوون . به لار خوئندههوى بؤيان له سته . هه ره ها ٢٩ مليون موقه كووشى نابينا بويى . وا هه زنده دمكردى كه بؤ ليروايه نابيلجان له بؤ ژفه لائى نازوى نزيكه (٧٠٠٠) له بؤ ليروايه نابينا لى جيهانلا بيكنه هويت .

<http://www.alaraby.com.uk/society/2014> 25

سەرچاوەکان

سەرچاوەکان بە زمانی کوردی:

١- نازاد نەسێن یانگەون (٢٠٠١). سیستەمی (برایل) چیمه؟، اویرگێزێراو). بۆژنەهای شاوکاری ژماره (٢٤٨٩) له ٢٠٠١/٤/٦.

٢- دەرۆن عەبلولێرەحمان مەلح (٢٠١٢) نیکۆنۆمی له فاستەکانی زمانی کوردیدا. له بلاوکرۆمکانی نەگادیمیهای کوردی، چاپخانەی حاجی هاشم، ههولێر

٣- دانی گۆنوسی گۆنۆهای ینکۆستنی برایل ١٣٠٠-٨١ ههولێر

٤- عیبالواحهید موشیر نزهی، دانانە حسین، دەرۆن عەبلولێرەحمان (٢٠١٢)، فۆنەتیک و فۆنۆلۆجی، چاپی یهکهم، نووینی ناویڕ یز چاپ و بلاوکرۆنمۆه، ههولێر.

سەرچاوەکان بە زمانی عەرەبی:

٥- سلسی مینتی (٢٠٠٩)، وراو گل عبقری قهسه معاناه، دارالکتب العربی، کیمه الاولی، دمشق - قاهره

سەرچاوەکان بە زمانی فارسی:

٦- ابراهیم چنگی (١٣٨٢)، فرهنگ دائره المعارفی زبان و زیاتها، چاپ اول، چاپ بهرام، هانیشگاه لرستان

٧- البرتن گاور (١٣٨١)، تاریخ عکا، ترجمه عباس مشیر/ کورش صفوی، چاپ دوم، نشر مرکز، تهران.

سەرچاوەکان بە زمانی نینگلیزی:

8- AbdulMalik Al-Salman, Yosef AlOthai, Mohammed Alkenhal, and Abdullah AlRajih (2007) An Arabic Optical Recognition System, King Saud University and KACST, Riyadh, Saudi Arabia, Hammamet, Tunisia.

9- Chnstine Simpson (2013), The Rules of Unified English Braille, Second Edition, published by (ICEB) international council on English Braille.

10- Edna Laudensia (1972) The Nemeth of Braille Mathematics and Scientific Notation, San Francisco state College.

11 Marc Bitter (2013) Braille in Mathematics Education, Master Thesis Information Sciences, Radboud University Nijmegen.

12 Unesco (1990) World Braille Usage, Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Paris, France. And The National Library serves For Blind and Physical Handicapped, library of Congress, Washington, D. C., USA.

بيكة نديكرؤنيملان:

13-http://www.accessusa.com/History_of_Louis_Braille_and_the_Braille_story.

14-<http://www.alaraby.co.uk/society/2014-1-25>

15-www.perkuns.org

16-<http://www.sudaneseonline.com> طريقة برايل.

17 - لويس برايل مبتكر لغة المكفوفين المعاصرة

<http://www.montada.arahman.net/t24568.html>

18-www.louisbrailschool.org -١٩

19- All about Braille : NCBI working for people with sight loss, Registered charity no CHY4626

چاويكهدوتدكان:

2(1)-عادل علي قادر (په يمانگای بوونگای نابينايايي ههولنير له ٢٠١٥/٨/٢٠ ، ٢٠١٥/٩/١ .

٢١-عمر حسن قادر (په يمانگای بوونگای نابينايايي ههولنير له ٢٠١٥/٨/٢٠ ، ٢٠١٥/٩/١ .

Abstract

Braille is a tactile writing system used by people who are visually impaired or blind without being in need of any others help. Via this system they can carry out their affairs in every stage of the life like any normal individual. This became a light for those special staff of society. Till now, scientifically no research has been performed about this system in Kurdish language and also this system is new compared to the history of it in Kurdish language. Since it is a new subject in Kurdish language nothing is done about it, at the same time this alphabetic became the leaven for teaching and learning a great number of special needs students and it also became the program of all the subjects in the ronaki institute. The aim of the study is to introduce and bring out the Braille system in to the Kurdish language, and to achieve the aim analytical descriptive method is applied for writing down the appendix and the answers for the questions about this subject visually impaired Ronaki Institute is visited. Contents: This research consists of an introduction, two parts and an appendix of Braille system as the following: First part: It involves such titles (special characters in Braille system, Braille Cells, Braille signs in Kurdish language, punctuation, signals and dots of Braille in Kurdish Language. Second part: It discusses properties, importance and shortcuts of Braille System in Kurdish Language. Despite of not having shortcuts in Kurdish language we have discussed it for being a prominent subject in braille world and we have compared it with the level its known in the ordinal language. Finally, finally, conclusion, bibliography, and abstract in English language is brought out.

ISSN 1992-1179=Magallat gami'at kirkuk.Al-dirasat al-insaniyyat

Journal of Kirkuk University

Humanity Studies

A Scientific Refereed Journal

Published by University of Kirkuk

Kirkuk / Iraq

Volume 12   Number 2   Year 2017

Post Address

Iraq - Kirkuk - University of Kirkuk

P.O. Box: 2281, Post code: 52001

E. mail: journal_kirkukuniversity@yahoo.com

Editorial Board

Prof. Dr. Karem Najim Kader	Editor - in - Chief
Asst. Prof. Dr. Sabah Musa	Secretary Manager
Asst. Prof. Dr. Zenabden Ali Sufer	Member
Asst. Prof. Dr. Ali Khalil Ahmad	Member
Asst. Prof. Dr. Abdulrahman Mohamamad Mahmud	Member
Asst. Prof. Dr. Hadi Salih Ramadhan	Member
Asst. Prof. Falah Salahadin Mustafa	Member
Dr. Wisam Ahmad Abdulah	Member

Technical Coordinator & print

Dana Tahseen Abdoulrahman

Consultants Committee

Prof. Dr. Khalil Ali Murad

College of Arts, Univ. of Salahddin

Prof. Dr. Fu'iq Mustafa

College of Languages , Univ. of Suleimaniyah

Prof. Dr.. Fileyih Kaream Al-Rikabi

College of Arts, Univ. of Baghdad

Prof. Dr.. Tawfiq Ibrahim Salih

College of Education, Univ. of Kirkuk

Prof. Dr. Hussein Audah

College of Law, Univ. of Kufah

Prof. Dr. Abdul Fattah Ali Yahya Al-Botani

Center for Kurdish Studies & Documents Univ. of Dohuk

Publishing Instruction

- The journal aims to publish substantial scientific papers not previously published in any field of knowledge.
- The researcher should present three copies of the paper typed on A4 besides a (CD).
- Number of pages of the paper should not exceed (25) pages; otherwise the researcher has to pay 1 thousand I.D. For any additional page.
- Title of the paper should be on the top centre of the first page. The name of the researcher should be on the top left hand of the first page of the paper. If the is written by two researchers, the second researcher's name should be put on the top right hand. The academic title, name of university and college should be indicated below researchers' names.
- An abstract in Arabic and English should be presented for each paper. It should be within (150- 200) words, showing purpose of the paper, results and recommend actions.
- Printed pictures, diagrams and tables are to be presented in separate pages. They should be given separate page numbers referred to in the body of the paper.
- Issuing in structure Scientific procedure followed:-

A) Evaluation:

The paper is sent to two reviewers. One reviewer is from inside the university while the other is from outside the university. The evaluation is done in strict secrecy and within specialization.

B) Publication

The papers are published according to the dates of submission and proportional to different specializations.

- The journal which bears the name of the University of Kirkuk / Humanities Studies publishes papers dealing exclusively with humanities.
- Language of the journal.

The main language of the journal is Arabic. The journal also publishes in other languages such as English, Kurdish and Turkish.

- References are arranged alphabetically and put together with the notes, at the end of the paper.
  - Legal and scientific rights
- 1- The paper is published under the name of the researcher who receives a copy of it.
  - 2- The researcher has the right to present his/her papers for scientific promotion, or malice references to them in other papers.
    - The time span between submission and acceptance of the paper:
      - 1- Three months whether the result is positive or negative.
      - 2- In case of delay, the evaluation is extended for one month.
      - 3- In the case of refusal or apology by a reviewer, the evaluation is extended for six months.

Publication Fees

- 1- 100,000 I.D. For Professors.
- 2- 75,000 I.D. For Assistant Professors.
- 3- 60,000 I.D. For Instructors and below.

Contents

NO	Content	Page
1	The Acquisition of Fricatives and Affricates by Mosuli Children between 2 and 5 years Umayya I. Younis Zena M. Khidhir Mosul University / College of Education for Humanities	1 - 22
2	Developing Fluency in the Pronunciation of Iraqi Learners of English: Method and Techniques Anmar H. Saeed Mosul University / College of Arts	23-51
3	The Effect of Teaching Practice on Student-Teachers' Conception of Lesson Planning Sawgil Mohammed Amin Kitahchy Kirkuk University / College of Education for Humanities	52-71